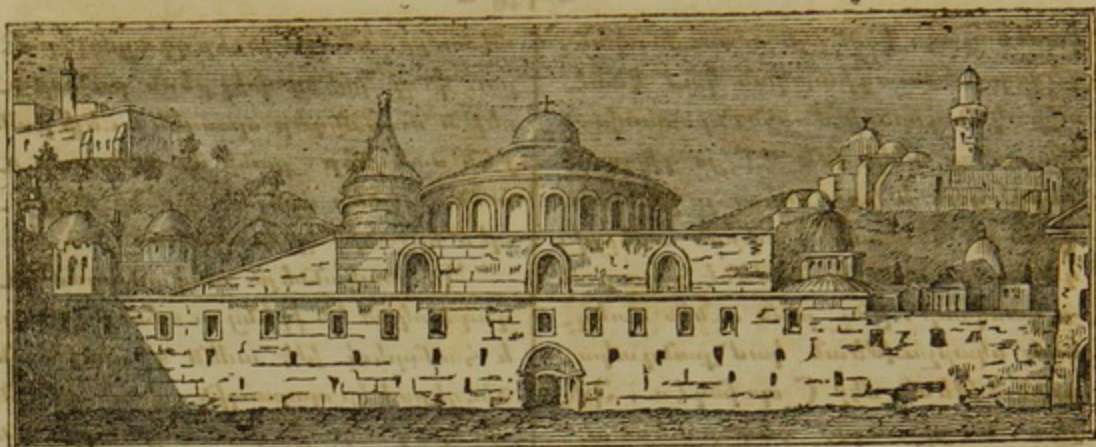

ՈՒԹՆԵՐՈՐԻ ՏՍՐԻ
ԹԻՐ 7.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՅՈՒԼԻՍ 31
1873.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՆԻ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԱՐԴՈՒՍ ՀՈԳԵԿԱՆ ՆԵՐԴԱՇՆԱԿ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ

Յ. ՇՈՒԽՏ

ԻՐԱԲԱՆՁԻՐ միակողմանի կեն-
ցողութեամբ ուղղութիւնն կ'ուզէ
զգացողական, կ'ուզէ միայն վերացա-
կան լինի, միշտ հսգւոյ գործունեու-
թեան հաւասարակչութիւն կը խան-
գարէ, բարին եւս այս դէպքին մէջ
միտեալի ու միակողմանի ընթացք
կըցտանայ եւ այս ամէնուն վերջը ոչ
այլ ինչ է եթէ ոչ չափէն դուրս տաստ-
կացեալ կլըք:

Անք այս կը նկատենք շատ գե-
ղարուեստաներուն միայ, մասն զի այս
անտակ արուեստագէտներն ծուռ
կրթքի երթարով թէ՛ սրանցիկ գործ-
քեր կարող են ստեղծել եթէ միայն

ջերմ եռանդով իրենց ամբողջ յոյժն ու
ժամանակն մի մասնաւոր ընտրած գե-
ղարուեստից նուիրեն, ուրիշ ոչ մի
բանի միայ ուշ չեն դարձներ. ուտտի
եւ յաճախ շատ միակողմանի եւ երբե-
մըն եւս հասարակութեան համար տը-
գէտ եւ անտանելի մարդիկ կը դառ-
նան. Երբա առաւտէն մինչեւ երե-
կոյ կը նկարեն, կը կաղապարեն, եթէ
երաժիշտ են իրենց գործիքն ամբողջ
օրը ձեռքէ չեն ձգեր. այն ինչ ամե-
նակարեւոր ուսումնական տեղեկու-
թիւններն անգամ ուշադրութեան
արժանի չեն համարիր. թէ որ մին
այս կարգի գեղարուեստներէն, որոնք
հասարակ արհեստաւորէն չեն տար-
բերիր, տեղեկութիւն մի պահանջել

կամենայ այս կամ այն ուսումնական, գեղարուեստագիտական կամ էստետիքական գործքի մասին, պատասխան կրտսանայ անկէ թէ «Վ»-յն գիրքը չէ կարգացած և կարգալ ալ չը ցանկար. վասն զի հեղինակն, ճիշտն ասելով, գեղարուեստագիտութենէ շատ բան չը հասկնար. ինչ բան ունին ստեղծած նկարչութեան կամ քանդակագործութեան մէջ Շպոլինգէն, Ֆիշէն, և այլն ուրիշ գեղարուեստութեան կրեատիկաներն, որ նոքա կը համարձակին նոցա վրայ էստետիքական գրքեր գրել. և գեղարուեստագէտներ, կարծիքներ և կանոններ բարդել. «Վ» հայտագէս կը խօսին աշխարհանդէսներն իրենց գործքերով լեցնող գեղարուեստագէտները. թող ոչ որ չըկասկածի առածիս ճշմարտութեանը. ապացուցի համար անուններն անգամ յիշել կարող էի, ես համոզուած եմ որ նոքա իրենց այս կարծիքն հրապարակաւ կը խոտոտվանին. ուր մնաց թէ ասածնին յետ առնուն. Վս շատ վարիչ երեսփոխներ կը ծանաչեմ. որք նոյն սահմանափակ կարծեսոց հետ կը համաձայնին. իբր թէ ամեն էստետիքական գրութիւններն գործնականութեան ամենեւին օգտաբեր չեն, այլ ընդհակառակն աւելորդ. վասն զի մեքինայաբար կըթուլան կարեւոր ժամանակն նոցա կարգաւորին կը նուազի:

Հեղինակներէ կամ բանաստեղծներէ շատ քիչերն այս կարճաւես կարծեաց տէր են. ի հարկ է ամեն դարիւր բանաստեղծներն ունեցած է, որք կը կարծէին թէ ճշմարիտ բանաստեղծ գտնալու համար միայն շատ քերթողութիւններ, ումաններ, օղորդութիւններ կարգալն բաւական է, բայց նոցա թիւը միշտ քիչ եղած է, այս

տեսով բանաստեղծներ զգացմունքներ, բոլոր այ իրենց խելքերն բռնաբարելէն ու հանգեր որոպէն աւելի բան չեն ստեղծեր. քանի մի օրինակոր ու տանաւորներ գրելով զիրենք վերջապէս երջանիկ կը համարեն:

Վիտնականներն անգամ այժմ ընդարձակած են իրենց ուսմանց շրջանը և համարեալ թէ ամեն գիտութեան ճիւղերով կը պարապին, վասն զի մին միւսը կ'ամբողջացնէ և յաճախ մին միւսի վերայ կը հիմնուի. Վս եղբաւ փոկ տխմարն սխալաշարմունքը թէ մի մեծ գործք գրելու համար, իրեն միայն ընտրած մի մասնաւոր գիտութեան ճիւղին պէտք է նու իրել, համարեալ թէ ամենու աչաց առջեւ ծաղրալի բան է դարձեր այժմ. Վե լոզներ (երկրախօս) և բժիշկները առանց քիմիայի. իրաւագէտները եւ պատմաբանները առանց փիլիսոփայութեան, մարդափորի խոր քննութիւններ ընել տոնեւելին չեն կարող. Փիլիսոփայն ստիպուած է ամեն գիտնական աշխատութիւններու և նոցա աւելունքներուն ծանօթանալ որպէս զի նոցա վրայ փիլիսոփայել և տիեզերքի օգէնքները մեկնել կարողանայ. Վայց դարմանալին այն է որ շատ անգամ ուսումնականներու կը պատահինք, որոց հիմքն է, շատ բաներով չը պարապիլ. Վս միանգամ մի համալսարանի փիլիսոփայութեան վարդապետին «Վե դարուեստագէտ կրեատիկաներու, կուսակցութիւններն» տաած յօդուածն քննութեան ուղարկեցի, նա թերթերս վերադարձնելով գիտողութիւնը բաժնէր որ փիլիսոփայական մասն տեսնել կը կամի. այն ինչ գեղարուեստական մասն իրեն հետաքրքրական չէ, վասն զի իր կողման գիտութեան չի պատկանիր. Վի չի դարմանար սորա փրայ. բազմատեսակ գործքերով ըզ-

բաղուած մարդը շատ անգամ ուրախ է թէ որ իւր պարսալ ժամերը մինչեւ կորի , քանդակագործութեան կամ երաժշտութեան վերայ գրած յօդուածը կարդալով անցնել կարողանայ . եւ այս Վերմանեայի ամենամեծ համալսարաններու միոյն վարդապետը , երկրորդ մասը կարդալ չն կամենար , վասն զի իր « Արշման գիտութեան » չք պատկանիր :

Վնենք այս բոլոր միակողմանի մարդիկները , որք ինչ կ'ուզէ լինին , դեղարուեստագէտներ , ուսումնականներ , թէ առուտուրի մարդիկ . կրակունենք որ իբրեւ իրենց պարզ հոգւոյ միակողմանի հետեւանք , ամենեւին միակերպ գործքեր ունին արած . եւ շատ անգամ ըստ իւրեանց արտաքին շարժման ձանձրալի տգիտութիւն կ'ընեն մարդու վերայ . իրաւ է վերջը յիշած նկարիչները իւրեանց անխոնջ վրձնակրթութիւնով մինչեւ մինչանակեալ աստիճան աւելնիրական կատարելութեան հասած են բաց նոյս մտքերը ընթերցանութեան միջոցով , գաղափարներով , տեղեկութիւններով հարուստ չը լինելով կամ աղնուացեալ էստետիքական զգացմունքներ չ'ունենալով , շատ անհոգ եւ խաւարներէ դուրկ գործքեր ստեղծեր են : Նիգհակառակն կարդանք հին ժամանակներէ մինչեւ ներկայ դարը մեծամեծ նկարիչներու , քանդակագործներու եւ գեղարուեստագէտներու եւ այն կենսագրութիւնները , կը տեսնենք որ նոքա տեսնիրական կրթութեան հետ միասին գրականութիւնն եւ պատմութիւնն ուսանելով իրենց գաղափարները հարստացուցած էին եւ իրենց դարուց կրթութիւնը ամենաբարձր դարգացման աստիճանի վերայ էին կանգնած , նոյնը կը դիտենք ամեն շրջաններ կազմող բանաստեղծ-

ներուն մօտ : Վրոք օղաւտ եւ մինչեւ անգամ աղքատ գեղացու զուակ Նայտըն գրականութիւնն ուսանելով բարձր կրթութեան ծայրն էին հասած . եւ թէ նոր դարու ամենամեծ երաժիշտները Բէտհօֆըն , Շպոն , Սյեոքեռ , խոտ եւ այլն մի եւ նոյն ժամանակ ուրիշ գիտութիւններ կ'ուսանէին հիմնաւոր կերպով , այն արդէն ամենուն յայտնի է : Առ հասարակ ամեն արհեստներու եւ գիտութիւններու ստեղծիչ գլուխները , որոնց գործքերը մարդկային լուսաւորութեան ընթացքին մէջ տհաճին շրջաններ են կազմած , միշտ հիմնաւոր եւ բաղմունկողմանի կրթութեան տէր եղած են ժանն զի միայն համարք միանալով բարձրագոյն կրթութեան հետ կարող էր այնպէս կատարեալ եւ սքանչելի գործքեր ստեղծել :

Միակողմանի ճարտար երաժիշտները միշտ անկատար գործքեր ստեղծած են այս կիսակրթ մարդկանց արդիւնքը միշտ միջակ արժանաւորութիւն ունին . շատ դատարկագլու ճարտար երաժիշտներ յաճախ միայն մատներու երաժիշտներ էին . նոցա ճարտարութիւնը միայն մասներու մէջ կը կայանար , ուստի եւ բանաստեղծական ոգեւորութենէ ու օրտէ զուրի : Նիգհակառակն այն բարձր կրթութեան գեղարուեստագէտներն , որոց ճարտարութիւնը իբրեւ միջոց կը ծառայէր իրենց գաղափարները արտայայտելու եւ հոգւոյ բանաստեղծութիւնը նուագներով կենդանացնելու եւ որոց երաժշտութիւնն ըսողներու սրտերուն մէջ ամենախառն զգացմունքներ կը զարթոյցանեն , միշտ բարձրագոյն կրթութեան գաղաթի վրայ էին կանգնած եւ իրաւ որ հոգւոյ ճշմարիտ ներգաշնակ զարգացումն բուտացած : Միակողմանի գիտնականներ

բնն նոյնպէս իրենց մասնաւոր գիտութեան ճիւղն սահմանէն չեմք իրաւ երբեք մեծ գիւտեր կամ գործքեր ըրած չունին ոչ մտացական և ոչ գործնական : Այն ինչ մարդկային պատմութեան մէջ ահագին ջրջաններ կողմող ոգիք, ինչպէս են Պլատոն, Արիստոտէլ, Կարոէղիոս, Կէսպլէս, Կանա, Նիւտոն, Կէպլէ, և այլն. ամեն դիտութիւններու և գեղարուեստներու ծանօթ էին և այն այս պատճառաւ ընդունակ եղան նորնոր գիւտեր ընելու և երեւութից օրէնքները հիմնելու : Բանաստեղծներէն նորա դբան չելլ գործքեր ստեղծած են, որք անցեալն ներկայ ժամանակներու տեղեկութիւններուն և ամեն դիւանալու աշտանի բաներուն ծանօթ էին և նոյն համար տմբողջ կեանքն, ամենաստոր կողմերէն մինչև ամենաբարձր կողմերն, օտար բան չէր. բաւական է միայն Շաքսպէս, Վեօթէ և Շիլլէս բանաստեղծներն յիշել, միայն իրենց բազմատեսակ ուսումնականութիւնով ու տեղեկութիւններով կարողացան իրենց ստեղծութիւններուն մէջ նոյնչափ խռուէն մտքի և զգացմանց գանձեր աշխարհին կտակել : Նոյն հասակն նոյն ժամանակարհով չի դնալող բանաստեղծները, գուցէ թէ շատերը անոնցմէ մեծ հանձարներ տլեղած լինին, միայն սիրոյ ու վայելչութեան եւ նորա ցաւոյ վրայ շարած հանգեր գրեցին առանց բարձրագոյն մտայ և խռուէն զգացմանց : Այս տեսակ բանաստեղծներու գրութիւններէ շատ հաստ հատորներ կարելի է ձեռքն առնել և զլսէ մինչև յոսկարդալ, սակայն նոր մտքեր կամ գաղափարներ գտնել անկարելի է. մի հետաքրքիր ոճերու դարձուածք կամ սիրուն շարուած զգացմունքներու հետքն անգամ չենք նշմարել, այն ա-

մենք, ինչ որ նորա նոր կը գրեն, առգէն մտածութիւն գրուած է, այն յաճախ յառաջ, գեղեցիկ ձևով սովորական կեանքի մէջ այս կերպ զանազան կրթութեան աստիճանի անձնք միշտ աչքի կը դաշին : Այն ինչ հագեւոր ներդաշնակ կրթութեան տէր մարդիկ հասարակութեան մէջ նմանելու արժանի խոնարհներու պէս կը փայլին, այն ինչ միակողմանի բարուց ու վարուց տէրերը բազմիցս դարձանալի անձնաստեղծութիւններ եւ միշտ ամեն տեղանջատիչ ապրեցութիւն կը զարթուցանեն իրենց ջրջակայից վերայ : Շատ ընդունակ և շնորհալի մարդիկ, որք երբեմն պատուական գործքեր ալ ըրած են, չըկարողացան իրենք իրենց իշխել և կրտսեան դուռն տանող յանցանոյց մէջ խռովեցան, եւ աշխատեցոյ այս տեսակ մարդկանց հետ ծանօթանալ և տեսայ որ նորա ամենակարեւոր տեղեկութիւններէ անգամ լուր չ'ունին : Միայն այս կերպ կարելի է հասկանալ թէ ինչպէս մասնաւորապէս մի հակումն, մի կիրք նոյն վրայ գլխաւորապէս կ'իշխէ եւ օր աւուր իր իշխանութիւնը միացնել կ'ընայ, նոյն ամբողջ անձն կ'եզրափակէ և նոյն կտութիւնն համարեալ թէ ընթելով իրեն գերի կը շինէ : Պատարէ, Նիւթնէս, Արիստոթէս այն շատ բանաստեղծներ ու գեղարուեստագէտներ ամենուն համար ըզգուշացուցիչ օրինակներ էին միշտ : Իւրաքանչիւր գեղարուեստագէտ իւր մասնաւոր գեղարուեստական ուսմանց հետ պէտք է որ սակաւ ինչ ալ պատմութիւն, էսէտիկայ, փիլիսոփայութիւն և բնագիտութիւն եւս սովորի, սորա բանաստեղծին համար մանաւանդ անշուշտ կարեւոր են, ասոր հետեւելով հաւաստեօք այնուհետեւ այնչափ հրաշալի ու միակող-

մանի վարույ ու բարույ տէր ան-
ձանց չենք սրտաճիր . նոյնպէս կան
հետանային այն կրքոտ և վերջին ծայ-
րին հասած անձիք , որք թէ կեանքի
և թէ գեղարուեստներու և գիտու-
թիւններու մէջ այնչափ մնասակար և
խանգարիչ հետեւանքներ յառաջ բե-
րած են և ոչ հազիւ բարեկամական
կապերով շաղկապուած , ընտանեաց
մէջ անհաշտութիւն և թշուառու-
թիւն կը մտցնեն :

Խոստովանիլ պէտք է որ՝ այսօ-
րուան օրս կանայի կրթութիւնը ա-
րանց կրթութենէն ընդհանրապէս ա-
ռաւել բազմազան եւ մասամբ ներ-
գանակ է : Այսու չեմ ուզեր ասել
որ կանայք մտաւոր կողմանէ բարձ-
րագոյն աստիճանի վրայ են կանգնած :
Սեր կանայք կ'ուսանին տական ինչ
սրտամութիւն , աշխարհագրութիւն ,
բնագիտութիւն , գրականութիւն ,
երաժշտութիւն և մին կամ մի քանին
օտար լեզուներ . ապա ընտանեկան
ճառարութիւններ , կարել , կտրկա-
տել , մանել , հիւսել , եփել եւ այլն
միւս գերդաստանին կարեւոր տնտե-
սական գիտելիք . և այս կը տեսնենք
չէթէ ամենաբարձր այլ և միջակ ու
ստորին հարկաւորութեան մէջ , թէ
իշխանի և թէ հաղիւ օրական հաց
ճարող քաղաքացւոց սուներ : Թէ և
ի հարկէ այս մտաւոր զարգացումն
բարձր կատարելութեան չը հասնիր ,
բայց ինչ և իցէ շատ փրկարար ազդե-
ցութիւն կրնէ կանացի սեռի հոգե-
կան դործունէութեանց վրայ որով
կին մի ամենաբազմա ամուսնական ու
մայրական սիրտ կըստանայ : Ահա այս
պատճառաւ մեր կանանց մեծ մասը
հետաքրքրութեան և սիրոյ արժանի է .
որ պատուական տանտիկնոջ յատ-
կութիւններ ունին . որոց ընտանեկան
և տնտեսական վարչութիւնը սրտ-

ւոյ և զարմացման արժանի է . և ամե-
նագեղեցիկ ու երջանիկ բաղձն , որով
նոքա իրենց արանց սրտերն կ'ուրա-
խայնեն , կը կայանայ նորա մէջ , որ իւ-
րեանց դործն կատարելէն յետոյ ի-
րենց ամուսնոյ հետ ինչ և իցէ գեղե-
ցիկ նուագ ածել դաշնամուրի վրայ ,
կամ մի քաղցր երգ երգել և այս եր-
ջանկով միաբանութեամբ կեանքն եւ
բաժնութիւնով և բանաստեղծու-
թիւնով ազնուացնել ու գեղեցկացը-
նել : Այս պատճառաւ այսօրուան օ-
րս մի ընկերութիւն և ժողով առանց
կանանց ներկայութեան փայլ չունի .
և որոց բացակայութիւնը ամենախե-
լօք խօսակցութեամբ անգամ անզգա-
լի ընել կարելի չէ : Սեր ամեն տեղ
կանանց կարօտութիւնն կ'զգանք , չէ
թէ միայն թատրոններու և կոնիէրու
ներքու մէջ այլ և գիտնական ճառարու-
թութիւններու ժամանակ , որպէս զի
յետոյնոցա հետ մի թէ յի կամ սուր-
ձի սեղանի շուրջը նստած այն ճառե-
րու վրայ խօսիլ , դատել կարողանանք .
այս տեսակ մտքերու և գաղափարնե-
րու փոփոխութիւնն իրար հետ շատ
օգտակար և մի և նոյն ժամանակ զը-
ւարձալի է մեզ համար :

Այ մի ժամանակ կանանց մտաւոր
ներդաշնակ կրթութիւնը այնչափ բարձր
աստիճանի վրայ է կանգնած ինչպէս
այժմ մեր դարուս մէջ , մի և նոյն ժա-
մանակ նկատել պէտք է որ այս կր-
թութիւնը դեռ աւելի ազնուացնե-
լու կարօտութիւն ունի . շատ անգամ
ալ կանայք շարունակ ջերմ եռանդով
Վոմաններ , բանաստեղծութիւն
ներ , թատրերգութիւններ կտրգա-
լու փոխանակ , պէտք է մի փոքր ա-
ռաւել հիմնաւոր կերպով ընդհանուր
պատմութիւն և Կնագիտութիւն սո-
վորին , որպէս զի առաւել պինդ ու
հաստատ բարք ու վարք ստանան :

Օգտագործական կեանքն՝ երաժրչ
տուութեամբ և բանաստեղծութեամբ
առաւել խառն ինքն իր մէջ փակուած
կերպարանք կ'առնէ, բայց անդադար
երաժշտելն ու բանաստեղծելն առանց
որ և իցէ ուսումնական պարտական
մարդու սիրտը շատ սգաւոր և լացու
ղական դրութեան մէջ կը պահէ, և
շատ անգամ մեղամաղձութիւն յա
ռաջ կը բերէ, այս մեղամաղձոտու
թեան ամենազորիչ դեղն ու դարմա
նքն է՝ փոփոխակի բնական գիտու
թեամբ, պատմութեամբ ընտանեկան
գործքերով պարտաւել, մեր կանանց
բաղմամբիւ սրտի հիւանդութիւննե
րը, ջրական ցաւեր ու գրգռութիւն
ներ, մեղամաղձոտ տրտունջներ կո
րուած բաղդի մառն և այլն ամեն
այս տեսակի հիւանդութիւնները հա
մարեալ թէ՛ մեծաւ մասամբ շարու
նակաբար սենեակ նստելու Վոման
ներ, և այլն կարգալու և ատուր նը
ւագներ անելու ու երգելու ժամա
նակ թիւյ կամ սուրճ խմելու հետե
ւանքներ են: Այսու ի հարկ է ա
տածս ճշմարիտ դժբաղդութենէ պատ
ճառած հոգեկան վշտաց դէմ չէ, մի
ազնիւ հոգւոյ տառապանքը, որ իր
սրտի ամենասիրելի անձը կորուսա
նելով աշխարհիս ամեն ուրախութե
ն և վայելչութեանց մնաս բարեաւ ա
տած է, մեղ ամենուս համար կարեկ
ցութեան և յարգանաց արժանի է,
բայց այս հոգեկան վշտերն ալ ամենէն
ապահով գիտնական զբաղմունքներով
կարելի է մեղմացոյն, միւս գործական
դեղերը, ինչպէս են ընկերական զը
ւարձութիւններ, ծանոթարհորդու
թիւններ և այլն իրենց պաշտօնը շատ
հաղիւ կը կատարեն. իր կեանքի մէջ
միանգամ երբ և իցէ մի և նոյն հոգե
կան վշտաց և աղօթից անդունդն ընկ
նողը և զնքն անկից փոխադրալու թի

միջոցով աղատող անձը լաւ դիտէ որ
այս հոգեկան տժը ամենասիրելիարար
դեղն է սրտի եւ զգացմանց հիւան
դութեանց դէմ: Արդիկ, որոց կեան
քը միշտ սիրոյ և վայելչութեանց ծա
ռագայթներով կը փայլէ, որոց ճակա
տի վրայ վշտերը և տրտմութիւնները
երբէք կրնձխոնք չեն կազմած, որոնք
հոգւոյն վշտաց միայն դրեանց միջոց
դութեամբ ծանօթ են. դուցէ թէ
կարծեն որ այն վշտերը իրական չեն,
այլ միայն երեւակայական և ուստի
խմբարի խրատները աւելորդ համա
րեն. այսքան միայն հաստատ համո
զուած եմ որ ոչ երբէք նոքա, որք
գիտութեան ուժով իրենց երկրային
թշուառութեանց յաղթեր են: Ահա
այս տեղ եւս կը տեսնենք թէ ինչպէս
բաղմունքովանի հոգեկան կրթութիւ
նը միայն ալ աշխարհի և ընկերական
կենաց ամեն կաշմերէն ու սահմաննե
րէն հաւաքուած հմտութեանց եւ
գիտելեանց հետ մարդս աշխուշտ
հոգւոյ գործունէութեանց ներդաշ
նակութիւն յառաջ կը բերէ այն գի
ցաղնական հոգւոյ զօրութեամբ զի
նաւորում, որն որ բաղդի ամենա
տարափելի հարուածներու անգամ
անկիր ու սրելի կուրծք կը դիմադրէ:
Ինդհանուր պատմութեան վրայ մի
հայեացք դարձնելով շատ անգամ
կը պատահիք այն տեսակ մարդկանց,
որք իրենց կարգ ու կանոն դրած ու
սումնականութեամբ այն բարձր հո
գեկան ներդաշնակ կրթութեան հա
սեր են, որ այն տեղէն նոցա ամեն
ապագայ սերնդոց համար լուսաւո
րիչ աստղեր կ'մնան, որք զմարդ միշտ
ազնիւ ջանից ու նորաստկներու կը
հրապուրեն, վասն զի հոգւոյ ճշմա
րիտ կեանքն ամեն հոգեկան գործու
նէութեանց ներդաշնակութեան մէջ
կը կայանայ, իսկ այս միայն գեղար

ուսեստից և գործունեաց կենցաղավարութեան հետ միացած գիտութեանց միջոցով կարելի է ստանալ: Սենք մեզ բարդաւար պէտք է համարինք որ մենք անցեալ դարուց մարդոցմէ առաւել կարող ենք այս նպատակին հասնիլ: Սի թեթեւ հայեացք արդեան աժան ու բազմաթիւ օրագրկներու ու գրքերու վրայ ձգենք, որոնք մեզ գեղեցիկ զուարճութիւններ կը մատակարարեն իրենց գիտնակ ան բայց յաճախ հեշտ հասկանալի և բանաստեղծական զմայլիչ ձեւերով հիւսած յօդուածներով մեզ սրարգ ազդեցոյց են որ այժմեան դարու պէս ոչ մի դար և ոչ մի սերունդ այս տեսակ յաջող գրութեմէջ կը դառնայ, զինքն կրթելու և կատարելագործելու համար. պէտք չէ մտանալ որ ժողովրդի ամենազբաւանդամն անգամ անգամ երբեմն երբեմն միջոց կը գտնէ մի կանցեւորի կամ մի թատրոնի վայելելութիւնները վայելելու, որով նորա մտադասկան աշխարհի սահմանները կրնադարձակուին. այս աչքերնուս առաջունելով աւելորդ պէտք է համարիլ շատ բանաստեղծներու կամ հեղինակներու արարմունքը, երբ նորա ժողովրդին անբուականութիւն կը քարոզեն և աշխարհս նոցա համար իբրեւ ցաւ կը նկարագրեն. այս կերպ անբաւականութիւնները զարթեցնելով գծուար է որ ժողովրդին թշուառ դրութիւնը բարելաւանայ: Սխայն բազմախորճանի ներդաշնակ հոգեկան կրթութեամբ և սրարգ խելքով կրտսնան մարդիկ ժամանակով այն բնորհանուր հոգւոյ հասունութիւնը որն որ խոհեմութեամբ և հաստատ կամքքով տէրութիւնական և կենցաղավարութեան հանգամանաց պահատութիւնները ուղղել և կատարելագործել կարող է: Արեւմտ ուսանեցողք, զարգացեալներ, ծաղկեցեալներ արուեստ

ները և գիտութիւնները. հասարակաց դարձեցեալ ամեն աղնիւ և վեհ մօթերն ու գաղափարները և կը հասնինք աշխարհիս մեծամեծ մտածողներէ և բանաստեղծներէ մարդկութեան խոստացած կատարելութեան բարձր նպատակին: Այս խաչալին միքայլ անգամ մերձեցող ու մերձեցող սերունդն իրաւամբ արժանի է մեր խորին շնորհակալութիւնը և յարգանքը վայելելու. նա մարդկային մտաւոր և բարոյական աստիճան տու աստիճան զարգացման շղթայի մի պատուաւոր անդամ կը կազմէ. բայց թէ մենք տիեղերքի օրինաց համեմատ — գէթ թէ Վատուտի պէս — թռչիլ և այն նպատակին հասնելու համար եօթն մղոնեայ քայլեր միանգամայն առնել չենք կարող, այս արդէն պատմութիւնն ինչպէս և փիլիսոփայութիւնն և բանաստեղծութիւնն բաւականին պարզցոյց կը տան. միայն իշխանական ու տէրութիւնական հանգամանաց բաւական բայց անդադար յառաջադիմութիւնն ու կատարելագործուիլն կարող է հոգւոյ այն բարձրագոյն զարգացման կէտն տանիլ մեզ եւ այս երջանկացուցիչ ներդաշնակութիւնն մեր մէջ ծաղկեցնել, որն որ տիեղերական օրէնք կ'ասուի. վասնզի հոգւոյ և աշխարհի ներդաշնակութեան վրայ կը հիմնուի տիեղերաց շքեզութիւնը իւր անթիւ աստղերու խորքով որոց ամէն մէկը իմաստուն յօրինեալ շաւիղներով կը շլի:

Թարգ. Գերսեններէն. 2.